

Emilia Wołodźko

UWAGI O WZAJEMNYCH TRANSFORMACJACH ZDAŃ ROZWIJAJĄCYCH W JĘZYKU ROSYJSKIM

Jednym z zagadnień metody transformacyjnej jest problem wzajemnego przekształcenia konstrukcji syntaktycznych. Celem niniejszego artykułu jest określenie warunków kiedy 1) przekształcenie jednego typu zdania rozwijającego¹ w drugi nie pociąga za sobą zmian strukturalnych, 2) transformacja taka powoduje zmiany w strukturze rozwinięcia oraz 3) jest ona poprawna pod względem językowym.

Wzajemne transformacje zdań rozwijających są uwarunkowane wieloma czynnikami, wśród których najważniejszym jest jednakowa warstwa semantyczna zależna od orzeczenia w rozwinięciu (tj. w drugim zdaniu składowym) i jego rekeji.

Konstrukcje rozwijające pokrywają się całkowicie pod względem informacji semantycznej dzięki identycznym leksykalnie czasownikom w rozwinięciu i istnieniu równoległych przypadkowo-przymikowych form wskaźników zespolenia. Uzupełnić należy to stwierdzenie wyjaśnieniem, iż ograniczenia w semantyce czasowników з *что*, *что это* i skutkowo-rozwijających oraz brak paraleli wskaźników zespolenia zachowują adekwatności dla niektórych pól semantycznych zdań з *что*, *это*, и *это*.

Znaczna większość zdań rozwijających з *что* daje się transformować w zdania rozwijające з *это*, wystarczy tylko zmienić wskaźnik zespolenia, czyli zastosować transformację podstawiania jednego składnika należącego do tej samej klasy wyrazów w miejsce drugiego. Właściwości strukturalno-semantyczne zdań rozwijających nie wprowadzają ograniczeń do transformacji. Częściowo przyjmujemy symbolikę gramatyki transformacyjnej:

T_s — zaimek wskazujący w funkcji wprowadzającej

R_s — zaimek względny w funkcji wprowadzającej

---

¹ Definicję zdania rozwijającego można znaleźć w artykule *Zdania rozwijające w języku rosyjskim*, Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie, *Prace rusycystyczne IV*. Kraków 1973, z. 49.

- a — przyimek pierwotny lub jego zero
- a' — przyimek wtórny
- k — przypadek
- e — spójnik parataktyczny
- d — partykuła
- P — podstawa rozwinięcia
- Z — rozwinięcie bez wskaźnika zespolenia.

Reguła transformacyjna posiadać będzie wtedy następujący diagram (zapis jest bardzo uproszczony, z pominięciem symboli składników syntaktycznych i kategoryalnych).

$$P + a \circ R_s \circ b + Z \longrightarrow P + a \circ T_s \circ b + Z$$

Oto przykłady na przekształcenie nie pociągające za sobą zmian semantycznych ani strukturalnych.

Этот подход свою полную силу сохраняет и в математической логике, что является одним из важнейших подтверждений причастности предмета математической логики предмету не логики, а математики. Маков. 13 —→ (...) это является одним из важнейших подтверждений (...).

Их деятельность приобрела преимущественно агитационную направленность и соответствующую ей форму, против чего в апреле 1928 г. выступил руководитель молодежного агитпропколлектива „Красный рупор” Максим Валентин. Кл. 94

—→ (...) против этого в апреле 1928 г. выступил руководитель молодежного (...).

Przy transformacji zdań z что w przypadku zależnym najczęściej w genetiwie i accusatiwie otrzymujemy transformat, w którym zaimек wprowadzający это cechuje szyк stosunkowo swobodny, przy czym może on zachować pozycję pierwotną zaimka что lub zajmować w zależności od tego, czy jest akcentowany znaczeniowo czy nie, miejsce w prepozycji albo w postpozycji względem czasownika.

Сторожа сидят и видят сладкие сны, за что их часто увольняют без выходного пособия. Ильф. Дв. 176

—→ (...) за это их часто увольняют без выходного пособия.

—→ (...) их часто увольняют за это без выходного пособия.

—→ (...) их часто за это увольняют без выходного пособия.

Заметил, что все стулья попали к одному человеку, чего я никак не ожидал: —→ (...) я этого никак не ожидал, —→ (...) я никак не ожидал этого.

Jeżeli treść rozwinięcia zawiera okoliczność główną lub dodatkową jako jedną z przyczyn podanej treści w podstawie rozwinięcia, to zamiana что na это pozbawia ten ostatni funkcji wprowadzającej. Szczególnie wyraźnie ma miejsce wspomniana interpretacja w następujących przykładach.

На школьных собраниях отдельные родители упрекают школу за отсутствие

в ней „полных показаний”, что, по их мнению, и портит учеников. „Семья и школа” 1969, № 6, с. 60.

Важно было для начала хоть закрепиться в Митьиной памяти, что облегчало повторную атаку в будущем. Акс. 81.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że najczęściej takie wymienne ich użycie, chociaż poprawne pod względem językowym, nie mieści się w grupie zdań rozwijających, co szczególnie często obserwujemy przy formach mianownika wskaźnika zespolenia, kiedy to treść rozwinięcia nie jest zdeterminowana przez formę przypadku zależnego i obecność przyimka, który służy do wyrażania różnorodnych stosunków.

Odwrotna transformacja, tj. zdań rozwijających z это в zdania z что, występuje nie zawsze. Jest ona uzależniona od różnych własności strukturalno-gramatycznych zdań bezspójnikowych: 1) przede wszystkim planu modalno-czasowego, 2) intencji semantycznej, 3) obecności przydawki przy wskaźniku zespolenia. Semantyka natomiast nie rozstrzyga o możliwościach wzajemnej transformacji obu zdań, gdyż we wszystkich równoległych konstrukcjach jest ona jednakowa. Dzięki temu każde zdanie rozwijające a nie nawiązujące posiada transformację w zdanie z что. Wypadki takie zachodzą przy minimalnych konstrukcjach lub kiedy rozwinięcie wprowadza treść kilku zdań. Miejsce zaimka это (jego środkowa, a nie pierwsza pozycja) nie powoduje ograniczeń w przekształceniu. Нр. (...) Проект этот в таком виде осуществлен не будет, ты, конечно, сам прекрасно понимаешь это. Либ. 48, po zamianie: Проект этот в таком виде осуществлен не будет, что ты, конечно, сам прекрасно понимаешь. Я увижусь с Ламбертом, скажи об этом графине. —→ (...) Я увижусь с Ламбертом, о чем скажи графине.

Jeżeli przed zaimkiem w funkcji wprowadzającej это znajduje się dodatkowy wyznacznik oceniający, to przy transformacji в zdanie з что zmienia się znaczenie całej konstrukcji. Porównaj następujące przykłady zdań przed i po transformacji:

Затем идут зольные элементы: опять-таки клеточный сок ксерофитов ими богаче, особенно это видно у полярных психрофитов. Экспер. 113.

—→ (...)что особенно видно (...)

Это обстоятельство находит свое объяснение в большом количестве органических коллоидных частиц, прочно утверждающих воду: особенно это касается третьего пояса. Экспер. 105.

—→ (...) что особенно касается третьего пояса.

—→ (...) что касается особенно третьего пояса.

Zamiana jednego typu zdań na drugi powoduje zmiany strukturalne zachodzące в rozwinięciu przy jednoczesnym zachowaniu struktury podstawy rozwinięcia. Ma to miejsce, gdy в rozwinięciu orzeczenie jest wyrażone rzeczownikiem в mianowniku. Нр. в zdaniu Уже плакать и убиваться не будем, это факт. Po przekształceniu: Уже плакать и убиваться не будем, что является фактом.

Zmiany zachodzące w rozwinięciu można przedstawić przy pomocy schematu

$$T_s \cap 1 + (V_{\text{cop}}) + N \cap 1 \longrightarrow R_s \cap 1 + V_{\text{cop}} + N \cap 6$$

Примеры: Да, мы остались живы — это, вероятно, счастье. Бон. 33.

А сегодня мы рисуем космическую станцию — это уже не фантастика. Из газет.

Захаров, хоть был на стороне Рябукина, отказался сказать решительное слово: наркомат разберется, это дело тонкое. Пан. Круж. 334.

Rozpatrzmy teraz wypadki, kiedy nie można wymiennie zamiast zdań z это używać zdań z что. Zdanie rozwijające nie podlega transformacji w analogiczne zdanie, jeżeli w jednym zdaniu składowym orzeczenie jest wyrażone czasownikiem w trybie rozkazującym. Ты не ярись, ты меня презирай, это можно. Кож. 78, lub jeżeli w obydwu zdaniach składowych orzeczenie jest formą trybu rozkazującego: Ты брат на этих случаях не оставайся, — это хорошо запоминай. Горький, т. 13, с. 106.

Przy użyciu form trybu rozkazującego w jednym lub obu zdaniach składowych występują wyraźnie dwa akty myśli. Oba zdania posiadają wtedy właściwości samodzielnych wypowiedzi. Zamiana zaimka это на что oznaczałaby utratę intonacji rozkazującej i pauzy rozdzielającej, która tworzy się po pierwszym zdaniu składowym. W związku z tym transformacja przy imperatiwie nie jest możliwa.

Nie dadzą się transformować zdania rozwijające z это w zdania z что, kiedy między podstawą i rozwinięciem występują różnice w intencji semantycznej. Zdania bezspójnikowe z это w większym stopniu aniżeli inne typy zdań rozwijających posiadają znaczenie zdań samodzielnych. W nich niekiedy pierwsze zdanie składowe wymawiamy z intonacją oznajmującą, a drugie — z intonacją wykrzyknikową lub pytającą. Spotykamy też odwrotne rozmieszczenie intonacji.

Zdania rozwijające z что w mniejszym stopniu niż zdania z это posiadają właściwości samodzielnych wypowiedzi i dlatego zawsze intonacja podstawy i rozwinięcia jest jednakowa.

(...) Немцы возьмут Париж. Изверг, ты этого хотел. Эрен. 463.

И то, что ты плачешь и что все здесь столпились, — ах, какое событие! — это обидно и унижительно! Фад. с. 59.

И разве не восхитительно „становить ногами”, как будто можно становить и головой, разве в этом не эпоха? Пан. Сен. 81.

Вышла замуж при живом муже, да еще за семейного человека — это, по твоему хорошо? За Моск. 28.

Zamiana это на что powodowałaby utratę różnic intonacyjnych, a tym samym i utratę między podstawą i rozwinięciem własności samodzielnych wypowiedzi.

Вода горит! ... Разве это возможно? „Нева”, 1963, № 1, с. 17.

Вода горит, что возможно.

Nie posiadają transformacji w zdania z что zdania bezspójnikowe, w których przy это występuje przydawka wyrażona zaimkiem все, rzadко — одно.

Он отправляет гимнастерку, убирает складки с живота, — все это резкими движениями, — ставит пистолет на предохранитель и прячет в кобуру. Некр. 24.

Положение уподобляется тому, что имеет место в геометрии в виде различных геометрий (евклидовой и неевклидовой). Само это подтверждает причастность предмета математической логики к общему предмету логики. Маков. 18.

Przekształcenie zdania bezspójnikowego przy zaprzeczonem wskaźniku zespolenia nie jest możliwe, gdyż w zdaniach rozwijających zaimek nie może być zaprzeczony, co jest związane z jego stałą pozycją w rozwinięciu.

Мы не мало расстреляли кого нужно и кого не нужно, не в этом дело. Мейсн. 110.

Transformacja zdań z это wyklucza niezgodność podmiotów w obu zdaniach składowych, w których podstawa jest przytoczeniem cudzej myśli, a rozwinięcie potwierdzeniem lub oceną. W takim wypadku w języku rosyjskim zdania rozwijające z что nie funkcjonują.

Солдаты они ни к чему, это ты правильно говоришь. Казак. 186.

Nie podlega transformacji zdanie z это, jeżeli jest ono bezpośrednim przytoczeniem wprowadzonym przez inne zdanie.

Не бойтесь, от поцелуев детей не будет — а Федор Панфилович смеялся и говорил: Это точно. „Знамя” 1964, № 7, с. 62.

Także w partiach monologowych lub dialogowych zdania — oceny z zaimkiem что, chociaż poprawne pod względem językowym, nie znajdują miejsca w praktyce językowej.

Не знаю, есть ли у котов аппендицит, но еще бы минута, и быть бы ему без чего-либо — это уж точно. „Нева“, 1967, № 10, с. 18.

Zdanie bezspójnikowe występuje w komentarzu narratora bezpośrednio po partii monologicznej lub dialogowej, a wtedy transformacja nie budzi wątpliwości.

— И так, понятно тебе? (...) если нет, повторяю ещё раз, но с условием не мешать мне больше! — ничего ему сестра на это не ответила. За Моск. 217. —→ (...) на что ему сестра ничего не ответила.

Zamiana w zdaniu rozwijającym zaimka что na połączenie и это, а это, но это jest w praktyce językowej możliwa w każdym przypadku. W zależności od stosunków sensownych (kopulatywnego, adwersatywnego) zachodzących między zdaniem składowym zależy wybór spójnika paratactycznego и, а, но.

Раджаб душился дешевыми духами и чем-то мазал реденькие усы, от чего они делались, как проволочные. Пав. 271.

—→ (...) и от этого они делались (...) —→ (...) а от этого они делались (...),
—→ (...) но от этого они делались (...).

Наоборот, в последние годы ушел в разврат мыслей и склонность к эгоцентризму, чего и вам желаю. Кл. 33

—→ (...) и этого вам желаю, —→ (...) а этого вам желаю, —→ (...) но этого вам желаю.

Ograniczenia użycia spójnika parataktycznego no przy zamianie zaimka что на это jest spowodowane jego funkcją wyrażania stosunków przeciwstawnych. Spójnik adwersatywny no łatwo zamienia zdanie rozwijające z что, w którym na stosunki przeciwstawne między podstawą i rozwinięciem nawarstwia się główne znaczenie, jakie wnosi rozwinięcie do podstawy. Znajduje to odbicie w następujących przykładach:

Пауссо ерзал, вздыхал, стараясь перемолчать жену, что ему никогда не удавалось. „Новый мир” 1951, № 2, с. 57.

—→ (...) Но это ему никогда не удавалось.

Необходимо анализировать само понятие существенного, что формальные логики никогда не делают, но это, собственно, и не входит в их задачи. Прич. 41.

—→ (...) но это формальные логики никогда не делают.

Charakterystyczną cechą strukturalną zdań z omawianym spójnikiem no jest obecność partykuły przeczącej не w rozwinięciu. Zaprzeczenie treści podstawy rozwinięcia osiąga się poprzez użycie spójnika no i negacji czynnika w rozwinięciu. Znaczenie negacji podkreślają okoliczniki никогда, никак, ничем. Нр. Если же он жив и здоров, в чем не может быть никакого сомнения, то каким же образом это случилось, что вы его не заметили? Экспер. 205.

Кусочек России, который должно быть напоминал Алексею Максимычу о самом дорогом, с чем он никогда не расставался. Пол. 110.

Jeżeli transformacja zdań rozwijających z что w zdania współrzędne sprowadzała się do wyboru odpowiedniego spójnika parataktycznego, to odwrotna transformacja zależy od formalno-parataktycznych właściwości zdań współrzędnych. Są to te same właściwości strukturalno-gramatyczne, jakie ograniczały możliwość zamiany zdań rozwijających bezspójnikowych z это w zdania z что.

I. Stosunki modalno-czasowe:

С севера вас, возможно, будет поддерживать полковник Савватеев. Но вы на это не очень надейтесь и действуйте сами. Шол. 701.

II. Intencja semantyczna. Drugie zdanie składowe wymawiamy z intencją wykrzyknikową:

Я не хочу бежать, это мое дело! Бон. 50.

Ну, а удар, который был нанесен жизнью, он еще принесет вам некоторую пользу, вы подвзрослеете (...) а это вам необходимо! Либ. 140.

Тут Черкасова говорила, будто я выбираю себе, что полегче, а неправда это! За Моск. 223.

III. Atrybut все, рзадziej одно, wykлучa transformację zdań z это w zdania z что:

Он только совершенствовал, улучшал закрепившиеся легенды, и одно это отнимало много труда. Пав. 90.

Но мой отец умер, мой брат убит, а он и нигде не был, и я узнал все это сразу, только что, за одну минуту (...) Сим. Сол. 19.

IV. Zdanie rozwijające typu współzrędnego nie pozwala na przekształcenie w zdanie typu podrzędного przy zaprzeczonуm wskaźniku zespolenia. Oczywiście świadczy to o stałej i niezmiennей pozycji zaimka что rozpoczynającego rozwinięcie i nie dopuszczającego żadnych, poza przyimkiem, słów w prepozycji. Można podać następujący przykład:

Ученый отказался от традиционного метода исследований, и не это, все-таки, оказалось решающим фактором в достижении им значительных результатов.

Formuła: $P + c + \text{neg} + a \cap T_s \cap b + Z \longrightarrow P + a \cap R_s \cap b + Z$

Zamiana tego typu zdań pociąga za sobą zmianę wskaźników zespolenia и это $\longrightarrow$ что, а это $\longrightarrow$ что, но это $\longrightarrow$ что.

Przy transformacji zdań rozwijających z что w zdania z вот что w większości wypadków nie odgrywa roli znaczenie, jakie wnosi rozwinięcie do podstawу. Niemożność przekształceń zachodzi w dwu wypadkach:

1) jeżeli zdanie rozwijające z что zajmuje pozycję środkową w konstrukcji złożonej, ponieważ te ostatnie kończą wypowiedź, а nie występują we współczesnym języku rosyjskim wewnątrz złożonej całości syntaktycznej.

Отличие, с одной стороны, связано с функционализмом Бодуэна, с другой, — что особенно важно — оно объясняется сочетанием субстанциональности и реляционности при выделении и характеристике языковых единиц и описании соотношения единиц фонологического и морфологического уровней. Струк. 19.

2) Jeżeli zdanie rozwijające z что zawiera dodatkową informację o pojedynczym składniku lub grupie wyrazów, kiedy rozwinięcie określa sens wyrazu obcojęzycznego lub zapożyczonego przez język rosyjski i już przez niego zasymilowaną.

В данном случае Брехт пользуется не немецким, а латинским словом „Gestus”, что означает „дело, деяние, движение, действие”. Кл. 112.

У горцев же был он известен под кличкой Донгуз-Аргут, что значит Аргут-кабан, человек без слова и чести, грабитель и палач. Пав. 130.

Liczna procentowo grupa zdań rozwijających z вот что może funkcjonować jako zdanie rozwijające po zmianie wskaźnika zespolenia что, jednakże zdania z вот что (i jego formami przyimkowo-przypadkowymi) posiadają większe możliwości wyrażenia siły i ekspresji, co jest charakterystyczne dla języka potocznego.

Ograniczenia w transformacji powoduje:

1) Niewielka ilość paralel wśród form przypadkowo-przyimkowych wyrazów spajających.

2) W funkcji orzeczenia w rozwinięciu występuje niewielka ograniczona leksykalnie grupa czasowników, zatem tylko zdania zawierające te czasowniki można przekształcić na zdania z что.

Человек стремится раскрыть тайны вселенной — вот чем я интересуюсь.
—→ Человек стремится раскрыть тайны вселенной, чем я интересуюсь.

3) Тип zdania rozwijającego z czasownikiem mówienia i myślenia. Podstawa rozwinięcia wprowadza jak gdyby przytoczenie cudzej wypowiedzi, a rozwinięcie posiada cechy mowy niezależnej:

Это новый тип архитектуры — вот что я тебе скажу. Из газет —→ (...) что я тебе скажу.

У нас часто зуб дергают через ухо. Вот что я тебе скажу. Бон. 29.
—→ (...) что я тебе скажу.

4) Rozwinięcie może być wyrażone zwrotem frazeologicznym. Jest nim zwrot вот в чем дело posiadający wysoką frekwencję we współczesnym języku rosyjskim oraz вот в чем суть.

Война так война, вот в чем дело! Пан. Спут. 74.

Бойтся! Вот оно в чем суть! — вдруг чуть не вслух сказал Андрей, озаренный догадкой. Гран. 325.

Самоубийц на кладбище не хоронят — вот в чем дело (...) если я правильно понял. Казак. 18.

5) Intencja semantyczna różni zdania rozwijające z вот что od что.

Кто мерзавец? Перед немцами мы струсили: „Мы не готовы (...)” Вот для чего вам понадобились газы! Эрен. 321. Большевики не покинули маленький Краснодар на произвол судьбы, они продолжали борьбу и призывают к борьбе все население — вот что говорили эти листовки! Фад. 210.

Omówimy teraz możliwości przekształceń zdań rozwijających w zdania skutkowo-rozwijające. W zdaniach skutkowo-rozwijających rozwinięcie ma wyraźny charakter wynikowy, zawiera rezultat czynności, co uwypukla się szczególnie wyraźnie dzięki obecności przyimka pochodzenia odrzecznikowego ze znaczeniem wyniku, rezultatu. Natomiast w zdaniach z что i это значение wynikowe jest mniej wyraźne, mniej wyczuwalne, ponieważ na значение wynikowe wskazuje w nich najczęściej określony zestaw leksykalny — w zasadzie semantyka czasownika w rozwinięciu. O tym, że konstrukcje treściowo nie są identyczne, świadczy następujące zestawienie:

Открыто рабочее движение, что (это, и это) облегчило труд.

Открыто рабочее движение, и от этого (от этого) труд облегчился.

Открыто рабочее движение, благодаря чему труд облегчился.

Открыто рабочее движение, благодаря чему труд облегчен.

Открыто рабочее движение, в связи с чем труд облегчился.

W przykładzie pierwszym znaczenie wynikowe, rezultatywne osiąga się tylko poprzez zestaw leksykalny rozwinięcia, w drugim przykładzie treść wynikowa realizuje się dodatkowo poprzez przyimek *or*, który dokładniej określa znaczenie zaimka wskazującego *этого*. W następnych przykładach znaczenie wynikowe jest wyraźne, gdyż semantyka przyimka wtórnego jest jednoznacznie wynikowa.

Rzecz jasna, w zdania skutkowo-rozwijające dają się transformować te zdania rozwijające, które w rozwinięciu zawierają wynik, rezultat czynności. Należą do nich zdania z formą mianownika wskaźnika zespolenia, mogące wyrażać różnorodne stosunki i niektóre formy z dopełniaczem + przyimek *or*. Przekształcenie wymienionych rodzajów zdań rozwijających w zdania skutkowo-rozwijające powoduje pewne zmiany strukturalne, które, jak i w innych wypadkach, dotyczą rozwinięcia. Przy zamianie form wskaźnika zespolenia w mianowniku często zmienia się forma orzeczenia, będącego w zdaniu skutkowo-rozwijającym czasownikiem zwrotnym lub krótką formą imiesłowu.

Jeżeli w zdaniu rozwijającym z *что* w części rozwijającej znajduje się słowo modalne, to przekształcenie w zdanie skutkowo-rozwijające pociąga zmianę form gramatycznych w zasadzie w grupie predykatywnej, przy czym stosunki rezultatywne stają się bardzo wyraźne.

W wyniku transformacji otrzymujemy zdanie skutkowo-rozwijające z tym, że stosunki prawdopodobne, przypuszczalne są sformułowane jako kategoryczne stwierdzenia.

С другой стороны, теория трансформации, — пишут Ч. иф. Веглины, — предполагает ряд объективных критериев оценки описательных грамматик, что в конечном счете может привести к выбору лучшей модели (...) Структ. 290 —→ (...) благодаря чему привела к выбору лучшей модели. У нас есть завод „Станкомет”, специалисты которого предлагают провести сравнительно небольшую техническую оснастку цехов, что позволит производить литье для всех машиностроительных заводов. Из газет. —→ (...) в результате чего производится литье для всех машиностроительных заводов.

Обзор дневного хода фотосинтеза для данной жизненной формы рассматривается сравнительно с ходом его другой жизненной формы, бывшей в опыте одновременно с первой, что дает нам возможность судить об особенностях в отношении фотосинтеза разных жизненных форм. Экспер. 36 —→ (...) в связи с чем судим об особенностях в отношении фотосинтеза разных жизненных форм.

Łatwo przekształcić zdanie rozwijające z *и* от *этого*, а от *этого* на zdanie skutkowo-rozwijające.

Он снял очки, глаза его от этого сощурились, сделались добрыми, печальными. Коч. 133 —→ (...) в результате чего глаза сощурились (...) У меня есть база, но вера моя не стала от этого меньше простодушной, она не ушла из сердца

в мозг, она душевная, вера моя! Пан. Круж. 287 —→ (...) в результате чего (благодаря чему) вера моя не стала меньше простодушной (...).

Zamiana zdań skutkowo-rozwijających na inne zdania rozwijające niweluje wyraźny przyczynowo-skutkowy charakter i najczęściej jest niemożliwa. Jaskrawym przykładem może być zdanie z języka matematycznego, dotyczące operacji działań:

Оператор Q положителен, ибо и при $\Omega_T \subset \Omega_A$, так что для оператора $E + T$ получаем m , вследствие чего $E + T = 1$. Плес. 383.

Ale jeżeli nawet nie uciekamy się do takich wyraźnych przypadków, należy stwierdzić, że zamiana ogranicza charakter wypowiedzi.

Transformacja zdań skutkowo-rozwijających w zdania asyndetyczne II typu nie znajduje potwierdzenia we współczesnym języku rosyjskim. W analizowanych utworach XX wieku nie zarejestrowano połączeń partykuły *во* z formami *займка что* lub *это* w połączeniu z przyimkami pochodzenia wtórnego, co należy tłumaczyć jednocześnie stylistycznymi właściwościami partykuły *во* i zdań skutkowo-rozwijających. Użycie partykuły *во* noszącej charakter potoczny w połączeniu z formami вследствие чего, благодаря чему itd. byłoby sprzeczne z ich książkowym charakterem, aczkolwiek teoretycznie takie formy są możliwe i mogą wystąpić w innym materiale.

Истребители, видя, что самолёт-нарушитель пытается скрыться за границей, обстреляли его, вследствие чего он воспламенился и упал в районе города Петрич. „Правда”, 4. 08. 1955, 4. —→ (...) вот вследствие чего он воспламенился и упал в районе города Петрич.

Odwrotna transformacja, tj. zamiana zdań skutkowo-wynikowych ze wskaźnikiem вследствие чего, благодаря чему w zdania typu współrzędnego spójnikowego i bezspójnikowego z *и* от этого, этого ogranicza się do zamiany wyrazów spajających.

WNIOSKI

1. Zmiany strukturalne powstające w wyniku transformacji dotyczą tylko rozwinięcia, natomiast podstawa rozwinięcia w żadnym wypadku nie ulega zmianom.

2. Ograniczenia w transformacji są spowodowane przede wszystkim własnościami gramatycznymi związanymi z przynależnością poszczególnych zdań rozwijających do układów parataktycznych i hipotaktycznych. Są nimi brak lub obecność form trybu rozkazującego, konstrukcji pytajnej lub konstrukcji wymawianej z intonacją wykrzyknikową.

3. Brak odpowiednich paralel przypadkowo-przyimkowych form wyrazów spajających nie pozwala na dowolne wymienne użycie konstrukcji rozwijających.

4. Spośród własności syntaktycznych ograniczenia powoduje obecność przy podmiocie wyrażonym zaimkiem wskazującym это w funkcji wprowadzającej przydawki все, одно, самое.

5. Największe różnice w transformacji zaznaczają się przy formach mianownika wskaźników zespolenia wyrażających różnorodne znaczenia, przy czym nie zawsze odcienie semantyczne są wyraźnie wyczuwalne. Natomiast przypadek zależny lub przyimek w pewnym stopniu różnicują odcień znaczeniowy rozwinięcia, w związku z czym transformacja jednych konstrukcji w drugie jest wtedy zawsze możliwa (jeżeli nie występują inne ograniczenia natury gramatycznej).

6. Prawidłowością obserwowaną przy przekształceniach typów zdań rozwijających jest fakt, że zdanie rozwijające nie posiadające transformacji w zdanie z что nie da się jednocześnie przekształcić w zdanie z вот что. Wyjątek stanowią te zdania rozwijające, w których występuje niezgodność form podmiotu (inna osoba). Np. Он человек хорош, это ты правильно говоришь.

7. Jeżeli zdania rozwijające z что posiadają transformację w zdania bezspójnikowe, to na pewno możliwa jest również ich transformacja w zdanie spójnikowe, natomiast odwrotna transformacja występuje nie zawsze, gdyż zaimek это może odpowiadać sensownie połączeniu потому что.

8. W związku z najmniejszą dystrybucją zdań rozwijających typu podrzędnego istnieją najmniejsze ograniczenia przy ich transformacji w inne typy zdań rozwijających.

9. Niewątpliwie przekształcenie jednego typu zdania rozwijającego w drugi daje możliwość podkreślenia różnic i podobieństw tych zdań, leżących mniej w sferze semantyki, a więcej we właściwościach strukturalno-gramatycznych wykazując, że szczególnie ściśle paralelne semantycznie są konstrukcje z что, и (а, но) это, это.

Niecałkowicie semantycznie zgodne są zdania, w których wskaźnik zespolenia łączy się z przyimkiem при. Takie połączenia występują w zdaniach typu współrzednego, w związku z czym konstrukcje syndetyczne z и при этом, а при этом, но при этом i asyndetyczne z при этом nie znajdują we współczesnym języku rosyjskim transformacji w zdania z причём².

ОБЪЯСНЕНИЕ СКОРӨТӨВ

- (Акс.) — В. Аксенов: *Катапульта*, Москва 1964.
(Бон.) — Ю. Бондарев: *Тишина*, Москва 1962.
(Гран.) — Д. А. Гранин: *После свадьбы*, Москва 1959.
(За Моск.) — В. Гевекелян: *За Москвой-рекой*, Москва 1964.
(Ильф. Дв.) — И. Ильф, Е. Петров: *Двенадцать стульев*, Собрание сочинений, т. I, Москва 1961.

² Znaczeniu wyrazu причём poświęcona jest praca О. Я. Кузнецова: *Сложные предложения с союзом причём*. Автореферат, Ростов-на-Дону 1968.

- (Казак.) — Е. Г. Казакевич: *Весна на Одере*, Москва 1950.
- (Кл.) — В. П. Ключев: *Театрально-эстетические взгляды Брехта (опыт эстетики Брехта)*, Москва 1966.
- (Кож.) — В. Кожевников: *Заре навстречу*, Москва 1960.
- (Коч.) — В. Кочетов: *Журбины*, Москва 1957.
- (Крейн.) — С. Г. Крейн: *Линейные дифференциальные уравнения в Банаховом пространстве*, Москва 1967.
- (Ланд.) — Л. Л. Ландау, М. Лифшиц: *Статистическая физика*, Москва 1964.
- (Либ.) — Ю. Либединский: *Дела семейные*, Москва 1963.
- (Маков.) — А. О. Маковский: *История логики*, Москва 1967.
- (Марг.) — Л. Я. Марголиц: *Волшебная палочка химии*, Москва 1964.
- (Мейс.) — Д. Мейснер: *Миражи и действительность (записки эмигранта)*, Москва 1966.
- (Наум.) — С. П. Наумов: *Зоология позвоночных*, Москва 1965.
- (Некр.) — В. Некрасов: *Избранные произведения*, Москва 1962.
- (Пав.) — П. Павленко: *Кавказская повесть*, Москва 1958.
- (Пан. Круж.) — В. Панова: *Кружилиха*, Москва 1965.
- (Пан. Сен.) — В. Панова: *Сентиментальный роман*, Москва 1965.
- (Пан. Спут.) — В. Панова: *Спутники*, Москва 1963.
- (Плес.) — А. И. Плеснер: *Спектральная теория линейных операторов*, Москва 1965.
- (Пол.) — Б. Полевой: *По белу свету*, Москва 1958.
- (Прич.) — *Причины диагностических ошибок в педиатрии*, Москва 1967.
- (Сим. Сол.) — К. Симонов: *Солдатами не рождаются*, Южные повести, Москва 1965.
- (Сер.) — А. Серебров: *Время и люди (воспоминания)*, Москва 1955.
- (Соб.) — Л. Соболев: *Капитальный ремонт*, Избранные произведения в трех томах, т. I, Москва 1962.
- (Структ.) — *Основные направления структурализма*, Москва 1964.
- (Фад.) — А. Фадеев: *Молодая гвардия*, Москва 1963.
- (Френ.) — А. Френкель, А. Бах, И. Хиллер: *Основные теории множеств*, Москва 1966.
- (Шол.) — М. Шолохов: *Поднятая целина*, Москва 1960.
- (Экспер.) — *Экспериментальная ботаника*, Москва—Ленинград 1948.
- (Эрен.) — И. Эренбург: *Падение Парижа*, Собрание сочинений в девяти томах, т. I, Москва 1964.

Эмилия Володзько

К ВОПРОСУ О ТРАНСФОРМАЦИЯХ ТАК НАЗЫВАЕМЫХ ОТНОСИТЕЛЬНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Автор статьи рассматривает случаи, когда 1) преобразования одного структурно-семантического типа в другой т. наз. относительных предложений влияют на изменения в их структуре, 2) трансформации эти не изменяют структуры второй предикативной единицы, 3) трансформация стилистически отмечена в русском языке.